

Kultur och självständighet

Marjo Kaartinen, Hannu Salmi & Marja Tuominen (toim.), *Maamme. Itsenäisen Suomen kulttuurihistoria* [Vårt land. Det självständiga Finlands kulturhistoria], 494 s., ill., Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsingki 2016.

DENNA ÖVERSIKT ÄR en av de många böcker som producerats med anledning av det självständiga Finlands 100-årsjubileum 2017 och i sig ett aktningvärt försök till förnyelse av den inhemska kulturhistoriens traditioner. Hela genren och dess historiografi förknippas oftast med det fyrdelade verket *Suomen kulttuurihistoria* som utkom 1933–1936, med ett kollektivt, etnografiskt Finlands folk i centrum. Åren 1979–1980 utkom en förnyad kulturhistoria i två delar, då med synligare inslag av idéhistoria, vetenskap och konst. Förlaget Tammi satsade på en bokserie i fem delar med ytterligare samma titel, *Suomen kulttuurihistoria* åren 2002–2005, denna gång med återspeglings av nyare forskning rörande äldre tider och kring det urbaniserade Finland under 1900-talet. Betecknande nog finns inga motsvarigheter på svenska gällande Finland – en egen kodifierad kulturhistoria på finska har uttryckligen varit ett bevis för det självständiga landets nationella identitet. Så också i detta nya arbete.

Efter de föregående översiktsverken har kulturhistoriens definitioner och forskningsfält breddats ansevärt, och den *new cultural history* som senast från och med 1990-talet odlats vid världens universitet har särskilt kring lärostolen i kulturhistoria vid Åbo finska universitet fått ett starkt fotfäste. Detta återspeglas på många sätt i den aktuella boken. Utgivarna och deras medförfattare kommer närmast från denna akademiska miljö, där man redan för årtionden sedan upptog bland annat studier i arbetar- och populärkultur på programmet. Marjo Kaartinen och Hannu Salmi är professorer i kulturhistoria i Åbo, Marja Tuominen i Rovaniemi.

Kulturhistorien har under senare årtionden gått markant bortåt från en övergripande framstegs- eller moderniseringssyn mot det som denna bok vill markera: upplevelser, känslor, minnen, föreställningar och olika tolkningar. Författarnas utgångspunkter är samtidigt finländska tillämpningar av mentalitetshistoria, identitetshistoria och idén om kollektiva minnen. ”Folket” består här av olika kollektiv och grupper med gemensamma upplevelser som tillsammans bildar en nynationell identitetsmosaik. Valda minoriteter, kvinno- och ungdomskultur, idrott eller politiska fraktioner får här generöst med utrymme. Också regionalt sträcker sig boken från

Åbo ända till Lappland och Petsamo – men inte till Åland eller Karelen. Däremot ingår ett avsnitt om emigrationen och finsk kultur utanför landets gränser.

Bokens yttre är utformat som en klippbok, med grafiskt utförande från reklamens värld och med en stor mängd välvalt bildmaterial och korttexter i infällda rutor. Strukturen återspeglar ett grundläggande problem: vad är kultur och kulturhistoria för utgivarna? Det första intrycket blir att ”allt är kultur”, *anything goes* som professorer och forskare i kulturhistoria råkar vara intresserade av. Inledningen vill definiera utgångspunkterna, även kring Finlands självständighet: i vilket avseende har den finska kulturen varit självständig? Hur har man byggt upp och föreställt sig detta land? Hur har den finska känslagemenskapen uppstått? Kulturen ska behandlas som ”ett sätt att leva och som en helhet som måste betraktas ur olika synvinklar”.

Boken följer en kronologisk huvudlinje i tre avsnitt: ”Känslornas samfund” 1917–1939, ”Det förlorade landet och ett nytt liv” 1939–1960-talet, och ”Det oregerliga folket” från 1960-talet framåt. Finskans *Vallaton kansa* betyder samtidigt också ”det maktlösa folket” – avsnittet cirkulerar kring president Kekkonens epok och den framväxande populär- och kontra-kulturen, ända till karnevaliseringen av alla äldre ideal. Kriegen 1918 och 1939–1945, närmare bestämt bearbetningen av krigsupplevelser och krigsminnen, får mycket utrymme som en finländsk kulturell särform. Det sociala och politiska konfliktperspektivet och krigssyndromet överskuggar också i övrigt mycket annat av 1900-talets kulturformer.

Utän särskilda motiveringar har boken inga spår av det som kunde rubriceras som klassisk högkultur: litteratur, bildkonst, arkitektur, forskning, universitet och vetenskap, eller *performing arts* som klassisk musik, teater, opera eller balett. Den inhemska filmen skymtar här och där. I Finland finns inom de akademiska forskarsamfunden en märklig, för att inte säga populistisk aversion mot den egna ”elitkulturen”. Underhållning, vardagsliv och tidsfördriv etableras starkt som ett förenande kulturelement för folkets breda lager och deras känslövärld. Bokens rika citat- och bildmaterial kommer uttryckligen från detta fält.

Kulturen i denna bok är också sekulariserad. Kyrkan, religionen och dess känslö- och föreställningsvärld får just ingen plats. Kulturen är i detta urval också i hög grad *mainstream*-finskspråkig, nyfolklig. De nya mångnationella kulturformerna från 2000-talet – eller levande äldre alternativkulturer bland finlandssvenskar eller ryssar – behandlas snävt. Här saknas också de i dag obligatoriska genderaspekterna eller de sexuella minoriteternas beteendekultur. Däremot är de många officiösa föreningarna för vänskap mellan Finland och andra länder – Sovjetunionen och USA bland dem – från efterkrigsåren definierade som kulturhistoria!

Bokens titel "Vårt land. Det självständiga Finlands kulturhistoria" väcker förväntningar på en generalframställning men resultatet är snarare en populärkulturell exempelsamling, ett collage av de trender som just nu odlas inom författarnas närmiljöer. "Vårt land" anspelar både på nationalsången och på Topelius *Boken om vårt land* men någon genomarbetad syn på land, folk och kultur av det slag som nationalförfattarna i tiden stod för presenteras inte.

Kulturens och kulturhistoriens teoriformer berörs inte på något synligt sätt, även om de kunde förklara mycket av det tematiska urvalet eller framställningssättet. Att peka på skiljelinjer mellan olika akademiska skolor kunde vara relevant, men forskningstrenderna befinner sig i ständig rörelse. De länge populära uppfattningarna om en särskild minneskultur med kollektiva, identitetsskapande minnen och minnesplatser är inte längre helt oemotsagda, känslö- och upplevelsehistoriens material och metoder inte heller. Även om Max Weber redan 1904 skrev att kulturen är en väv av tecken, *ein Gewebe von Zeichen*, har de i Finland egendomligt impopulära semiotiska synsätten inte satt några spår i denna kulturhistoria.

Kulturen i det självständiga Finland står i boken trots inledningens uttalade avsikter helt utan jämförelser eller utblickar till andra länder. Finland framstår som i så många andra gammal- eller nynationalistiskt färgade verk som en självförsörjande ö, där man överlever sina krig och lyckas lösa sina interna problem. Detta fastän just kultur – elitkultur, folkkultur, populärkultur, alla former – *a priori* är det mest tids- och gränsöverskridande som finns. Den kulturtransfer, överföring med mottagare, avsändare, reception och verkningshistoria som stått för förändringarna i den finländska nationalkulturen efter 1917 – om en sådan alls ska definieras – är en helt avgörande bakgrundsprocess.

Rainer Knapas